

ТЕОРІЯ ВИХОВАННЯ

УДК 378.017-057.875:502/504

КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ВИХОВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ПОЗААУДИТОРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Г.В.Вархолік

У статті обґрунтовано концептуальні аспекти виховання екологічної культури студентської молоді в умовах позааудиторної діяльності.

Ключові слова: екологічна культура, виховання екологічної культури, поза аудиторна діяльність, студентська молодь, екокультурна вихованість

CONCEPTUAL ASPECTS OF UPBRINGING ECOLOGICAL CULTURE OF STUDENTS IN EXTRACURRICULAR ACTIVITY

H.V.Varholyk

Summary. The article deals with the conceptual aspects of ecological culture development during students' extra-curriculum activity.

Keywords: ecological culture, development of ecological culture, extra-curriculum activity, students, eco-cultural awareness

Постановка проблеми. Важливим завданням реформування освіти є екологічне виховання студентської молоді. Екологічна культура розглядається як цілісна сутнісна характеристика особистості майбутнього спеціаліста, один з показників рівня його фахової підготовки, як цілісне особистісне утворення, яке характеризується сформованим ціннісно-мотиваційним ставленням до довколишньої дійсності та людства, високим рівнем оволодіння системою екологічних знань, знань нормативних документів, способами творчої екологічної діяльності, що дозволяє особистості найбільш повно реалізувати себе в професійній діяльності [3]. Екологічна культура спеціаліста є невід'ємною складовою його професіоналізму: з одного боку – це специфічний напрям фахової підготовки, а з іншого – компонент всіх інших видів знань, умінь і навичок гуманістично спрямованої діяльності. Модернізація освіти пов'язана з необхідністю підвищення рівня вихованості студентської молоді, оскільки сучасна екологічна криза має, насамперед, світоглядний, духовно-етичний характер.

У психолого-педагогічній та спеціальній літературі досліджувалися проблеми екологічного виховання (О.Федоренко, Л.Лук'янова, І.Мітрясова, Г.Тарасенко, С.Шмалей, Н.Негруца, В.Прусак, Дежнікова, В.Кукушкін, Л. Білик, Л.Моторна, С.Сапожников, Д.Теплов, А.Шульженко, Г.Ярчук та ін. Значний внесок у розробку основ позааудиторної виховної роботи здійснили А.Алексюк, В.Андрущенко, Ю.Бабанський, С.Гончаренко, О.Коберник, Л.Кондрашова, Г.Пустовіт, З.Слепкань та ін. Водночас, проблема обґрунтування та практичної реалізації виховання екологічної культури студентської молоді в позааудиторній діяльності залишилася поза увагою, що зумовило вибір тематики пропонованої статті.

Мета статті – виявлення та обґрунтування концептуальних аспектів виховання екологічної культури студентської молоді в умовах позааудиторної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Система позааудиторної роботи як цілісне явище складається з компонентів, які взаємообумовлюють один одного, а їхня взаємодія сприяє утворенню нових якостей особистості та спрямована на досягнення суспільно значущого результату.

Позааудиторна виховна робота зі студентами визначається О. Осаульчик як “процес із домінантним елементом самореалізації, що дає змогу гармонізувати внутрішні та зовнішні чинники формування професійної компетентності, створює додаткові умови для реалізації внутрішнього творчого потенціалу особистості студента” [6, с.9]. Серед недоліків організації позааудиторної виховної роботи зі студентами цим автором визначено: педагогічний формалізм та споживацько-репродуктивний стиль діяльності студентів; відсутність системи в проведенні виховних заходів; демонстративний характер значної кількості виховних впливів; показний характер значної кількості виховних впливів; другорядне ставлення викладачів і студентів до позааудиторної виховної роботи; практична відсутність професіоналізації виховного

процесу; недостатнє методичне забезпечення (зокрема стосовно самостійної роботи студентів).

Основними складовими компонентами системи позааудиторної роботи вищого навчального закладу, які становлять її структуру, є: загальна мета діяльності (цільова настанова), конкретизовані цілі та завдання позааудиторної роботи в цьому навчальному закладі, основні напрямки та зміст, її виховні функції, способи досягнення мети. Аналізуючи різні погляди видатних педагогів щодо змісту позааудиторної роботи вищої школи, О.Гаврилюк стверджує [2], що для неї важливими є такі вимоги, як актуальність, відповідність сучасним тенденціям і перспективам розвитку, потребам розвитку української державності, культурного та духовного відродження нашого народу, впровадження сучасних інформаційних технологій і науково-методичних досягнень.

Під змістом позааудиторної роботи вищої школи розуміють сукупність ідей, уявлень, фактів, сфер і напрямків, які використовуються у виховному процесі вищого навчального закладу та за допомогою яких досягаються конкретні цілі і завдання позааудиторної виховної роботи закладу: “у вузькому сенсі зміст позааудиторної роботи охоплює обсяг просвітницько-емоційного виховного матеріалу, обмеженого рамками конкретної виховної акції” [4, с.7]. Організація позааудиторної діяльності студентів має значні можливості, які реалізуються через інтегральну сукупність виховних функцій.

Основними функціями позааудиторної виховної роботи вищої школи є [2]: інформативно-освітня функція, що сприяє процесу засвоєння, розширення та поглиблення знань, умінь і навичок студентів, їхнього інтелекту; мобілізаційно-регулятивна функція як процес мобілізації та подальшого розвитку емоційних і вольових якостей особистості; аксіологічна функція як процес формування у студентів особистісно значущих цілей, соціально ціннісних якостей, ціннісних орієнтацій, способів поведінки; функція корекції, оскільки позааудиторна діяльність надає можливість корегувати вплив зовнішнього оточення своїми ціннісними нормами, виробленими та прийнятими всіма членами певного учнівського об'єднання; творча функція, що сприяє реалізації та подальшому розвитку творчих можливостей майбутніх учителів; комунікативна функція; компенсаторна функція, що допомагає студентам повірити в себе, задовольнити потребу в досягненні успіху у сфері своєї професійної діяльності, у сфері творчості та спілкування.

С. Шехавцова стверджує, що “у широкому дослідницькому контексті „позанавчальна діяльність” розглядається як поняття, рівнозначне поняттю „позааудиторна робота”, або в якості складової частини більш вивченого та дослідженого явища „виховання” у єдиній структурі „навчально-виховного процесу” [11, с.83]. Тому позанавчальна діяльність як специфічний вид діяльності вимагає захопливої нестандартної її організації, дотримання вимог добровільної активності студентів в самостійній організації різноманітних заходів та участі в них. Функція викладачів при цьому зводиться лише до помічника, консультанта, який стежить за діяльністю студентів. Колективність та масовість – ще одна вимога до позанавчальної діяльності, що передбачає добровільну участь студентів у різних студентських клубах, міні-театрах, студіях тощо. Таким чином, позанавчальна діяльність – це складний інтегративний феномен, який повинен піддаватися аналізу відповідно до інших принципів, ніж пропонували попередні підходи та традиційна система освіти. У традиційній системі освіти основний акцент робився на навчальній діяльності студентів у аудиторний час, що ж до позанавчальної діяльності, то вона проводилася у вигляді різноманітних заходів, реалізувалася у роботі клубів, гуртків, студій розважального характеру.

На нашу думку, позааудиторна діяльність є важливим чинником виховання екологічної культури студентської молоді, що сприяє створенню оптимальних умов для самореалізації та розвитку майбутнього фахівця.

Екологічна культура “не формується самоплинно, вона постає як результат цілеспрямованої, систематично організованої загальної (та екологічної) освіти й виховання, свідомої роботи над собою кожною особистістю” [5, с.3]. На думку Л. Курняк, потребує уточнення вихідне й опорне поняття – “екологічна культура”; структура та основні її функції, роль екологічної культури в збереженні цивілізації. Недостатньо розробляється питання про роль екологічної культури в системі цінностей студентської молоді; особливості її формування засобами навчального процесу та в позааудиторний час. Практично випали з поля зору дослідників і такі проблеми, як “роль екологічної практики, утвердження екологічних пріоритетів у процесі практичної діяльності студентів (будівельні загони, різноманітні роботи у сфері сільськогосподарського виробництва тощо). Потребує пояснення й те, чому саме екологічні пріоритети найбільш активно єднають сучасну студентську молодь в системі політичної участі” [5, с.5]. Цією авторкою запропоновано визначення поняття “екологічна культура студентської молоді” як багатомірний комплекс духовної культури особистості, який включає три взаємопов'язаних компоненти: екологічні знання, екологічні почуття й екологічну діяльність.

Ефективність екологічного виховання може бути забезпечена шляхом створення специфічних умов діяльності цих установ [10, с.50]. Культуротворча природа екологічної парадигми ґрунтується на екологізації моралі, утвердженні екологічного імперативу як головного етичного ідеалу людства,

побудованого на базі екологічних цінностей і норм. По суті, надзавданням екологічного виховання є формування особистості з високим рівнем екологічної культури, свідомості й поведінки, що складає її гуманітарну культуру, світогляд і спосіб життя. Саме гуманітарна культура становить основний зміст результатів освіти й виховання в їхніх сутнісних функціях, задаючи основні параметри способу життя особистості й забезпечуючи його формування. Тому “екологічна культура й екологічна відповідальність разом з екологічною освітою і вихованням утворюють основу раціональної взаємодії людини і природи. Як наслідок – екологічна свідомість набуває дієвості, системності, цілісності й багатогранності” [12, с.96]. Екологічна освіта й виховання з урахуванням вимог гуманітаризації, прогностичності, глобалізації, неперервності, інтегративності та самоорганізації, здатні формувати всебічно розвинену особистість з науково обґрунтованим, раціональним та високодуховним ставленням до природи.

Зіставлення понять екологічне виховання й екологічна вихованість, проведене С. Сапожниковим [8], дає підстави розглядати перше поняття як процес, а друге як результат цього процесу. На основі аналізу теоретичних підходів щодо понять “екологічна освіта” й “екологічне виховання” визначено, що в методологічному плані ці поняття взаємопов’язані і розглядаються як єдине ціле, але феномен екологічного виховання не може бути зведений лише до набуття освіти й за своїм змістом є набагато складнішим. Екологічне виховання студентів визначається як особистісно орієнтований процес формування екологічної вихованості майбутнього фахівця, який усвідомлює цілі і функції такого виду професійної діяльності.

Тому педагогічно грамотна та раціонально організована позааудиторна робота в студентських групах сприяє перетворенню кожного її активного учасника з об’єкта в суб’єкт комунікативного процесу, творчої взаємодії викладача й студента [2]. Розмаїтість позааудиторних форм виховної роботи забезпечує ситуації суб’єкт-суб’єктної взаємодії, де відбувається збагачення спілкування через світ почуттів та думок своїх однокурсників і куратора.

Нами обґрунтовано, що **цілі виховання екологічної культури студентської молоді у позааудиторній діяльності** формують сукупність конкретних завдань, основними з яких вважаємо: забезпечення логічної послідовності та взаємозв’язків навчальної та позааудиторної діяльності; поєднання різноманітних методів та форм організації позааудиторної діяльності виховання екологічної культури студентської молоді; використання інтегративного підходу до виховання екологічної культури студентської молоді в умовах позааудиторної діяльності; конкретизація та коригування загальних цілей виховання екологічної культури залежно від характеру майбутньої професійної діяльності студентів; неперервність та наступність виховання екологічної культури студентської молоді в позааудиторній діяльності; підвищення рівня підготовки викладачів та кураторів навчальних груп до екокультурної виховної діяльності; розроблення конкретних виховних методик виховання екологічної культури студентської молоді в умовах позааудиторної діяльності; розроблення методичних матеріалів щодо виховання екологічної культури студентської молоді та її апробація на практиці; створення умов для мотивації на кожному ступені; співпраця з культурними та екологічними центрами, іншими навчальними закладами тощо.

Для реалізації поставлених завдань ми опиралися на низку **принципів** виховання екологічної культури студентської молоді в позааудиторній діяльності, а саме: **аксіологізації**, який передбачає пріоритет цінностей у професійній діяльності, зокрема цінності природи, та акцентує ціннісний аспект у майбутній професійній діяльності студентів; **індивідуалізації**, для врахування особистісних інтересів студентів в організації змісту та форм позааудиторної екокультурної діяльності; **гуманізації**, який базується на праві людини жити в екологічно чистому середовищі та спрямовує людину до екологічно доцільної діяльності та запобігання екологічних бід; **єдності** загальнолюдських, національних та краєзнавчих аспектів у формуванні екокультурної вихованості студентської молоді в умовах позааудиторної діяльності; **зв’язку** навчального процесу з позааудиторною діяльністю під час виховання екологічної культури; добровільної участі в позааудиторній діяльності студентів; **міжпредметності** у вихованні екологічної культури, тобто максимального використання засобів усіх навчальних дисциплін та самостійної роботи; **оптимізації** – дотримання доцільності у відборі змісту позааудиторної діяльності та вибір оптимального обсягу часу на неї; **прогностичності** як здатності прогнозувати можливі шляхи розвитку екокультурної діяльності в умовах майбутньої професійної діяльності.

Висновки. Позааудиторна діяльність є важливим чинником виховання екологічної культури студентської молоді, що сприяє створенню оптимальних умов для самореалізації та розвитку майбутнього фахівця. Система позааудиторної роботи як цілісне явище складається з компонентів, які взаємообумовлюють один одного, а їхня взаємодія сприяє утворенню нових якостей особистості та спрямована на досягнення суспільно значущого результату. Організація позааудиторної діяльності студентів має значні можливості, які реалізуються через інтегральну сукупність виховних функцій. Цілі виховання екологічної культури студентської молоді в позааудиторній діяльності формують сукупність конкретних завдань, для виконання яких реалізується низка принципів виховання екологічної культури

студентської молоді в позааудиторній діяльності (аксіологізації, індивідуалізації, гуманізації, міжпредметності, оптимізації тощо).

До подальших розвідок відносимо розроблення методики виховання екологічної культури студентської молоді в позааудиторній діяльності.

Література

1. Білик Л. І. Теоретико-методичні основи формування екологічної відповідальності студентів у системі виховної роботи вищого технічного навчального закладу: автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Л. І. Білик. – Черкаси, 2005. – 51 с.
2. Гаврилюк О. О. Організація позааудиторної виховної роботи з формування комунікативної культури майбутніх учителів (на матеріалі курсу "іноземна мова, професійно спрямована") / О. О. Гаврилюк // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2013. – Вип. 2. – с.27-32.
3. Єфіменко Н. П. Особливості формування екологічної культури студентів вищих технічних закладів освіти: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Нонна Петрівна Єфіменко. – Харків, 2000. – 137 с.
4. Кондрашова, Л. В. Превентивная педагогика: учебное пособие / Л.В.Кондрашова. - Кривой Рог : КГПУ, 2004. - 304 с.
5. Курняк Л. М. Формування екологічної культури студентської молоді в умовах системних трансформацій в сучасній Україні: автореф. дис... канд. філ. наук: спец. 00.09.10 "Філософія освіти" / Л. М. Курняк. – Київ, 2007. – 18 с.
6. Осаульчик О. Б. Формування творчого потенціалу студентів аграрного університету в процесі позааудиторної виховної роботи: автореф. дис... канд. пед. наук: спец. 13.00.07 "Теорія і методика виховання" / О. Б. Осаульчик. – Умань, 2013. – 20 с.
7. Осипова Т.Ю. Виховна робота зі студентською молоддю: Навч. посіб. / Т. Ю. Осипова, І. О. Баргенева, О. О. Біла та ін. // За заг. ред.. Т. Ю. Осипової. – Одеса: Фенікс, 2006. – 288 с.
8. Сапожников С.В. Екологічне виховання студентів вищих навчальних закладів І-ІІ рівнів акредитації будівельного профілю: автореф. дис... канд. пед. наук: спец. 13.00.07 "Теорія і методика виховання" / С. В. Сапожников – Херсон, 2006. – 20 с.
9. Тарасенко Г. С. Формування естетико-екологічної культури вчителя: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.01 / Г. С. Тарасенко . — К., 1996. — 47 с.
10. Теплов Д. Л. Экологическое воспитание старшекласников в системе дополнительного образования / Д. Л. Теплов // Педагогика. – 2003. – № 10. – С.46-50.
11. Шехавцова С. О. Формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови у позанавчальній діяльності університету: дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Шехавцова Світлана Олександрівна. — Луганськ, 2009. — 223 с.
12. Ярчук Г. Екологічне виховання: сутність та основні напрями / Ярчук Геннадій // Вища освіта України. – 2008. – №2. – С.91-97.